

Ємчик О. Г.

Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки

м. Луцьк

ПЕДАГОГІЧНЕ КЕРІВНИЦТВО ФОРМУВАННЯМ ЕКОНОМІЧНИХ УЯВЛЕНЬ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ РІЗНОВІКОВОЇ ГРУПИ

Статтю присвячено визначенню та обґрунтуванню шляхів педагогічного керівництва формуванням економічних уявлень дітей дошкільного віку в умовах різновікової групи. Визначено необхідність виділення в окремий аспект наукового пошуку напрямку формування економічних уявлень у дітей в різновікових групах закладів дошкільної освіти. Встановлено, що робота у різновіковій групі з різних напрямів економічного виховання здебільшого проводиться вихователями епізодично, у процесі розв'язання завдань трудового та морального виховання, ознайомлення з довкіллям. Це пов'язано з особливостями дітей дошкільного віку, оскільки самостійно діти поки що не можуть вступати в економічні стосунки, а набувають цього досвіду в штучно створюваних умовах. Основними напрямками формування економічних уявлень у дітей молодшого дошкільного віку є ознайомлення дітей з працею та світом професій дорослих. Основними методами та прийомами діяльності з молодшою підгрупою обрано гру, залучення до праці, спостереження за працею дорослих, розглядання ілюстрацій, художнє слово, позитивна оцінка, особистісний приклад педагога, підтримка. З дітьми старшого дошкільного віку в процесі економічного виховання використовуються більш складні методи формування економічних уявлень: заняття з використанням логічних загадок, задач-жартів, дидактичні ігри з економічним змістом.

Ключові слова: формування економічних уявлень, економічне виховання, різновікова група, вікові підгрупи, методи формування економічних уявлень.

Постановка проблеми. Наразі українське суспільство проходить складну фазу соціально-економічних, суспільно-політичних, демографічних перетворень, спрямованих на демократизацію та гуманізацію міждержавних, внутрідержавних, міжетнічних та сімейних відносин [4, С. 93].

Залучення дитини до світу економічної дійсності – одна з найважливіших і в той же час найважливіших проблем дошкільної освіти. Економічне виховання дітей дошкільного віку не тільки формує ділові якості особистості, а й наближає дитину до реального життя, навчаючи її орієнтуватися в тому, що відбувається.

Дослідження на рівні молодшого шкільного віку показали, що економічна освіта і виховання починаються вже на етапі дошкільного віку. Незважаючи на складність економіки як науки діти дошкільного віку приходять у перший клас із достатньо вагомим багажем знань у цій галузі.

Знання, уміння і навички, що сформувались у дошкільному віці слугують фундаментом для майбутньої успішної економічної діяльності. Саме тому організація роботи з дітьми, направленої на формування економічних уявлень, є досить важливою.

Учені вважають, що більш доцільним буде не використання відірваних від реального життя сучасної дитини економічних знань, а забезпечення формування первинного економічного досвіду. Цей процес стає можливим, коли дитина здійснює самостійну діяльність, будує взаємодію з іншими людьми і на цій основі засвоює конкретні знання та уміння.

У процесі формування економічних уявлень слід враховувати психологічні особливості дітей дошкільного віку. Дослідження відображають доцільність розпочинати цілеспрямоване економічне виховання дітей в старшому дошкільному віці, оскільки саме тоді вони починають виділяти себе у системі взаєностосунків завдяки предметно-операційній діяльності. Старший дошкільний вік є сенситивним періодом розвитку пам'яті, уваги, мовлення, формування творчих уявлень; цей вік є періодом первісного оволодіння й соціальним простором людських відносин, у тому числі й економічної сфери [4, С. 94]. У роботі з дітьми молодшого дошкільного віку може йти мова про можливість формування лише передумов економічного виховання. Складність економічних законів і категорій, на яких заснований зміст економічного виховання, певна абстрактність, віддаленість дітей від галузі виробничої праці, малий соціальний досвід дошкільників вимагають обережності у відборі як змісту, так і методів формування економічних уявлень [4, С. 97].

Серед проблем сучасної дошкільної освіти є одна, яка лежить в площині принципів організації діяльності закладів дошкільної освіти – проблема різновікових груп. У спільному вихованні дітей різного віку є багато

позитивного. Постійне спілкування молодших дітей зі старшими створює сприятливі умови для формування дружніх взаємин, дбайливості, самостійності. Особливого значення набуває приклад старших для молодших. Але ці процеси можуть відбуватись лише як результат повсякденної та клопітливої праці педагога, правильної організації життя та діяльності дітей. Робота у таких групах вимагає від вихователя знання програми для усіх вікових підгруп, вміння співвідносити програмні вимоги з віковими та індивідуальними особливостями дітей, здатності правильно розподіляти увагу, розуміти та бачити кожну дитину і всю групу.

Аналіз актуальних досліджень. Провідним напрямом економічного виховання є становлення економічної культури дитини, що формує у неї ставлення до результатів власної праці та праці інших, вміння робити вибір серед низки потреб і бажань, вміння пристосовуватися та діяти в постійно змінюваних економічних обставинах тощо. Ця думка визначається більшістю дослідників у галузі економічного виховання (А. Аменд, С. Бадмаєва, Д. Березовська, О. Варецька, Л. Галкіна, Г. Ковальчук, Л. Кураков, Б. Левін, М. Петрович, І. Пронікова, А. Рижкова, І. Сасова, І. Трубавіна, О. Черешнюк та ін.).

Щодо проблеми виховання і навчання дітей у різновікових групах закладів дошкільної освіти, то предметом наукових розвідок сучасних учених стали: створення моделі організації навчально-виховної роботи (А. Михайлова, Н. Губанова та ін.), основні форми організації та особливості педагогічного процесу (Л. Диновська, Л. Русан, Г. Колосінська та ін.), підготовка фахівців до виховання і навчання дітей у різновікових групах (Т. Демченко, О. Тимофєєва, В. Шавровська та ін.).

Отже, необхідним є виділення в окремий аспект наукового пошуку напряму формування економічних уявлень у дітей в різновікових групах закладів дошкільної освіти.

Формулювання мети статті та завдань. Мета статті полягає у визначенні та обґрунтуванні шляхів педагогічного керівництва формуванням економічних уявлень дітей дошкільного віку в умовах різновікової групи.

Виклад основного матеріалу статті. Дослідження проблеми формування економічної культури та економічного виховання дітей дошкільного віку здійснювалось протягом 2018-2019 рр. в закладах дошкільної освіти Луцької міської ради під час керівництва та спостереження за педагогічною практикою студентів спеціальності «Дошкільна освіта» освітнього рівня «Бакалавр» Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Аналіз документації засвідчив, що в річному плані приділяється достатньо уваги рішенням завдань з формування працелюбства, трудових умінь та навичок, розвитку інтересу до праці, вихованню почуття взаємодопомоги, підтримки у процесі навчальної, ігрової та трудової діяльності. Проте, серед завдань, визначених педагогами, відсутні завдання з формування економічних уявлень та вони перегукуються та зв'язані з запланованою діяльністю по трудовому вихованню та освіті, розвитку моральних якостей особистості дошкільника.

Встановлено, що робота у різновіковій групі з формування економічних уявлень здебільшого проводиться вихователями епізодично, у процесі розв'язання завдань трудового та морального виховання, ознайомлення з довкіллям. Це пов'язано з особливістю дітей дошкільного віку: самостійно діти поки що не можуть вступати в економічні стосунки, а набувають цього досвіду в штучно створюваних умовах [4, С. 96].

Вихователі також звертають увагу на відсутність методичних посібників з економічного виховання дітей у різновіковій групі.

За таких обставин не дивним є наявність нечіткого, поверхневого уявлення у більшості дітей про необхідність та значення праці в житті людини, тобто дітям незрозумілий економічний зміст праці, відповідно і відсутніми є елементарні економічні уявлення [7].

Основними напрямками формування економічних уявлень у дітей молодшого дошкільного віку є ознайомлення дітей з працею та світом професій

дорослих. Основними методами та прийомами діяльності з молодшою підгрупою обрано гру, залучення до праці, спостереження за працею дорослих, розглядання ілюстрацій, художнє слово, позитивна оцінка, особистісний приклад педагога, підтримка.

У повсякденному житті створюються спеціальні педагогічні ситуації, спрямовані на формування трудових навичок, способів взаємодії, закріплення бережливого ставлення у процесі трудової діяльності. Варто зазначити, що діти з більшим бажанням оволодівають навичками, якщо завдання давалось не у формі «зроби це», а у формі «допоможи мені». Така форма залучення дитини в процес праці виявляється ефективною не лише для завдання формування економічних уявлень, але й засвоєння досвіду позитивних відносин.

Поступово інтерес до трудової діяльності у дітей зростає, з'являється впевненість у собі, бережливе ставлення до іграшок, книг, наслідування дорослих.

Ефективним способом формування економічних уявлень також є проведення бесід: «Про те як працюють наші тати і мами», «Хто працює на фермі», «Про роботу будівельника» і т.п. Вихователь може розповісти дітям про зміст праці, її суспільну значимість. При цьому варто звертати увагу на те, наскільки добросовісно, відповідально виконують свої обов'язки дорослі, бережно ставляться до результатів праці та матеріалів: говорити про доброту, привітність, готовність допомогти, життєрадісність.

У якості засобу формування економічних уявлень можна також використовувати дидактичні ігри, у яких беруть участь діти і молодшої, і старшої підгруп. Головною їх особливістю є те, що завдання пропонуються дітям в ігровій формі. Тобто дитина бере участь у грі навіть не підозрюючи про те, що у процесі гри засвоює знання, оволодіває вміннями та навичками, культурою спілкування та поведінки. Усі дидактичні ігри включають пізнавальний та виховний зміст, який дозволяє інтегративно розв'язувати завдання з формування у старших дітей основ морально-економічних уявлень, почуттів, звичок поведінки. В процесі дидактичної гри «Кафе «Смачно і

корисно»» (для дітей молодшої і старшої підгруп) пропонується зробити замовлення найсмачніших та найкорисніших продуктів, назвати їх, порівняти – які з них можна часто споживати в їжу, які рідко і чому. В дидактичній грі «Туристичний похід» діти діляться на три команди, кожна з яких готується в похід на південь, північ, в пустелю. Команди могли узяти лише ті речі, які будуть їм необхідні в умовах, яких діти опинились. Вкінці гри команди перевіряють одна одну та пояснюють свій вибір. У грі «Товарний склад» вихователь пропонує дітям виступити в ролі водія-експедитора та порозвозити товари з допомогою спеціальних фургонів відповідними магазинами: «Взуття», «Одяг», «Продукти харчування», «Побутова техніка», «Меблі». Кожен водій-експедитор знаходить картки з товаром для свого магазину. Виграє той, хто правильно підібрав товар.

З дітьми старшого дошкільного віку в процесі економічного виховання використовуються більш складні методи формування економічних уявлень: заняття з використанням логічних загадок, задач-жартів, дидактичні ігри з економічним змістом. В процесі роботи, крім економічних уявлень, у дітей групи формуються такі якості як ощадливість, акуратність, самостійність, почуття колективізму, співпереживання, взаємодопомоги.

На момент завершення спостереження старші діти намагалися частіше пропонувати свою допомогу малюкам, розповідали вихователям про те, як вони допомагали вдома мамі чи татові, бабусі, стали давати поради батькам, як потрібно не просто економити, а й берегти природні енергоресурси (світло, тепло, воду, газ). За розповідями батьків, діти стали виявляти більше інтересу до того, скільки коштує та чи інша річ, скільки потрібно заробити грошей, щоб купити ту чи іншу річ, стали пропонувати економніше відноситись до побутових відходів, витрачання води, електроенергії, продуктів харчування та ін.

В результаті проведеної роботи діти молодшої групи навчилися правильно використовувати предмети побуту (іграшки, одяг, взуття, книги, предмети туалету), економно витрачати воду, берегти тепло в приміщенні. Привчали

дітей піклуватися про предмети, що потребують ремонту, залучаючи до допомоги дорослих. Формували передумови позитивного ставлення до трудового процесу, до людини, яка працює та створює матеріальні блага.

Результатом роботи в старшій підгрупі стало те, що у дітей поступово сформувалися економічні уявлення про продукти праці, про економічну необхідність праці, про товар як результаті праці, вартість, потреби та ін. Такі поняття як гроші, ціна, дешевше, дорожче, вигідно, професія. Раніше абстрактні для дітей уявлення наповнилися конкретним економічним змістом, а значить, стали зрозумілішими. Про це говорить і те, що діти стали часто використовувати ці слова в своїх іграх, на заняттях, на прогулянках.

Загалом діти різновікової групи стали більш бережливими, стали розбиратися в джерелах енергопостачання, економити воду, світло, тепло. За словами батьків, діти і вдома стали звертати увагу батьків на те, що протікає кран – витрачається вода, неекономно, дме вітер у вікна – витрачається тепло, потрібно утеплити вікна і т.д. Діти стали з повагою ставитися до праці дорослих, з'явилося розуміння, що дуже багато необхідних і корисних предметів, що оточують людину в житті та побуті, зроблені руками майстрів, працюючих людей.

Основною ідеєю, яка об'єднала обидві вікові групи стали: виховання працьовитості й ощадливості як найважливіших морально-економічних якостей особистості у всіх видах дитячої діяльності (праця, гра, продуктивна діяльність). У процесі виховання працьовитості, ощадливості діти отримували уявлення про природні ресурси, потреби людини, продукти праці, їх значення для життя людини та ін.

Виконана робота відбилася не тільки в зміні кількісних результатів (дітей з високим рівнем стало значно більше і в молодшій, і в старшій підгрупі), але відбулися і якісні зміни в економічних уявленнях дітей. У дітей старшої підгрупи результати вищі, що можна пояснити віковими особливостями дітей дошкільного віку. У молодшій підгрупі діти не володіють необхідним практичним досвідом, у них менший словниковий запас, не сформована

сюжетно-рольова гра, що ускладнює засвоєння економічних уявлень. Але діти цього віку з задоволенням включалися в гру разом зі старшими малятами; брали участь в спільній праці; з великою зацікавленістю слухали літературні твори, з радістю брали участь в музичній розвазі «Корисні поради kota Мурчика».

Висновки. Таким чином, педагогу різновікової групи необхідно визначити завдання і зміст економічного виховання, методи формування економічних уявлень, виходячи з вимог програми для кожної вікової групи дитячого садка і з огляду на вміння і навички кожної дитини з групи. Це необхідна умова правильного співвіднесення програмних вимог зі станом/рівнем економічного виховання у реального складу групи, від дотримання якої залежить ефективність педагогічного процесу, при якому у дітей всіх вікових підгруп формуються економічні уявлення.

Джерела та література

1. **Іванчук С. А.** Форми взаємодії дошкільного закладу і сім'ї з економічного виховання дітей дошкільного віку. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського*. 2015. № 1. С. 121-126. (Серія: Педагогічні науки).
2. **Максимович О. М., Стефанків О. М.** Ціннісні орієнтири сучасної системи економічного виховання як вихідна ланка становлення життєвої позиції особистості. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2012. Вип. 32. С. 358-362.
3. **Мельник Н. І.** Соціалізація дітей дошкільного віку на засадах групової взаємодії у різновікових групах. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2016. № 5. С. 17-20.
4. **Мельничук Т. І.** Сімейне виховання як один із чинників економічної соціалізації дітей старшого дошкільного віку. *Психологічний часопис*. 2017. № 3. С. 92-101.
5. **Пронікова І. В.** Економічне виховання – основа формування життєвої компетентності молоді. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. 2014. Вип. 120. С. 175-178. (Серія: Педагогічні науки).
6. **Черешнюк О.** Виховання ощадливості в системі економічного розвитку дошкільників як психолого-педагогічна проблема. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2017. № 6. С. 227-236.

References

1. **Ivanchuk S. A.** Formy vzaiemodii doshkilnoho zakladu i simi z ekonomichnoho vykhovannia ditei doshkilnoho viku. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho*. 2015. № 1. S. 121-126. (Serii: Pedagogichni nauky).
2. **Maksymovych O. M., Stefankiv O. M.** Tsinnisni oriientyry suchasnoi systemy ekonomichnoho vykhovannia yak vykhidna lanka stanovlennia zhyttievoi pozytsii osobystosti.

Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia u pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy. 2012. Vyp. 32. S. 358-362.

3. **Melnyk N. I.** Sotsializatsiia ditei doshkilnoho viku na zasadakh hrupovoi vzaiemodii u riznovikovykh hrupakh. Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti. 2016. № 5. S. 17-20.

4. **Melnychuk T. I.** Simeine vykhovannia yak odyz iz chynnykiv ekonomichnoi sotsializatsii ditei starshoho doshkilnoho viku. Psykholohichni chasopys. 2017. № 3. S. 92-101.

5. **Pronikova I. V.** Ekonomichne vykhovannia – osnova formuvannia zhyttievoi kompetentnosti molodi. Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. 2014. Vyp. 120. S. 175-178. (Serii: Pedahohichni nauky).

6. **Chereshniuk O.** Vykhovannia oshchadlyvosti v systemi ekonomichnoho rozvytku doshkilnykiv yak psykholoho-pedahohichna problema. Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii. 2017. № 6. S. 227-236.

Емчик А. Г. Педагогическое руководство формированием экономических представлений у детей дошкольного возраста в условиях разновозрастной группы

Статья посвящена определению и обоснованию путей педагогического руководства формированием экономических представлений у детей дошкольного возраста в условиях разновозрастной группы. Определена необходимость выделения в отдельный аспект научного поиска направления формирования экономических представлений у детей в разновозрастных группах учреждений дошкольного образования. Установлено, что работа в разновозрастной группе по разным направлениям экономического воспитания в основном проводится воспитателями эпизодически, в процессе решения задач трудового и нравственного воспитания, ознакомления с окружающей средой. Это связано с особенностью детей дошкольного возраста, так как самостоятельно дети пока не могут вступать в экономические отношения, а приобретают этот опыт в искусственно создаваемых условиях. Основными направлениями формирования экономических представлений у детей младшего дошкольного возраста является ознакомление детей с трудом и миром профессий взрослых. Основными методами и приемами деятельности в младшей подгруппе избрано игру, привлечение к труду, наблюдение за работой взрослых, рассматривание иллюстраций, художественное слово, положительная оценка, личностный пример педагога, поддержка. С детьми старшего дошкольного возраста в процессе экономического воспитания используются более сложные методы формирования экономических представлений: занятия с использованием логических загадок, задач-шутки, дидактические игры с экономическим содержанием. Работа по формированию экономических представлений в разновозрастных группах требует от воспитателя знания программы для всех возрастных подгрупп, умение соотносить программные требования с возрастными и индивидуальными особенностями детей, способности правильно распределять внимание, понимать и видеть каждого ребенка и всю группу.

Ключевые слова: формирование экономических представлений, экономическое воспитание, разновозрастная группа, возрастные подгруппы, методы формирования экономических представлений.

Yemchyk Oleksandra. The pedagogical management of the formation of economic ideas of children of preschool age in the group of different ages

The article is devoted to the definition and substantiation of the formation of economic ideas of preschool children in the conditions of group of different ages. The necessity of selection of direction of formation of economic ideas of children of preschool age in the group of different ages in preschool educational institution in a separate scientific searching aspect is determined. There is proven that the work in the group of different ages from different areas of economic education is mostly conducted by caregivers episodically, in the process of solving tasks of labor and moral education, acquaintance with the environment. This is connected with features of preschool children, because they cannot enter into economic relations independently yet, but gain this

experience in artificially created conditions. The main directions of the formation of economic ideas of children of junior preschool age are familiarizing children with work and world of professions of adults. As the main activity methods and techniques with junior subgroup we selected game, attraction to work, observation the work of adults, viewing illustrations, artistic word, positive evaluation, personal example of pedagogue, supporting. We use more sophisticated methods of forming of economic ideas in the process of economic education of children of older preschool age: classes with using of logic puzzles, task-jokes, and didactical games with economical content. Working on the formation of economic ideas in the groups of different ages requires from the pedagogue knowledge of the program for all age subgroups, ability to correlate program requirements with age and individual characteristics of children, ability to distribute attention properly, to understand and to see each child and the whole group.

Key words: the formation of economic ideas, economic education, the group of different ages, age subgroups, methods of forming of economic representations.

Стаття надійшла до редколегії
13.11.2019 р.